

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК: 94(437.3+435.9)"1379/1389":929.731

DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(50\).2024.305199](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(50).2024.305199)

ВРЕГУЛЮВАННЯ КОРОЛЕМ ВАЦЛАВОМ IV ЛЮКСЕМБУРГОМ ВІДНОСИН ІЗ НІМЕЦЬКИМИ КНЯЗЯМИ ТА ІМПЕРСЬКИМИ МІСТАМИ У 1379 – 1389 РОКАХ

Наталія Куштан

аспірантка кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: nataliia.kushtan@uzhnu.edu.ua<https://orcid.org/0000-0003-1783-3570>

У статті висвітлено питання Врегулювання Вацлавом IV Люксембургом відносин із німецькими князями та імперськими містами у 1379 – 1389 роках. Актуальність теми полягає в недостатньому висвітленні та в зростаючому інтересі з боку суспільства до короля Вацлава IV й ключових подій зазначеного періоду та регіону. У чеській історичній науці ХХ ст. діяльність короля розглядається переважно на тлі гуситського революційного руху, а його постать залишається в тіні особи Яна Гуса. Священна Римська імперія являла собою строкатий конгломерат міст і територіальних володінь, над якими лише формально існувала влада монарха, де уклалися союзи з метою збереження миру та оборони торговельних зв'язків, зменшення поборів і застав. Спершу Вацлав IV намагався запровадити систему угод (ландфрідів) та налагодити зв'язки з імперськими містами на регіональному рівні. У статті розглядається також питання папського двовладдя, яке Вацлав IV вирішив обговорити на імперському зібранні, причини його відтермінування та перенесення з Нюрнберга у Франкфурт-на Майні. Через різні обставини (як-от церковний розкол) король був змушений шукати порозуміння з курфюрстами й, таким чином, відсторонитися від розв'язання питання міст. Однак самі князі не бажали зміцнення центральної влади, а міста ставилися до пропозицій монарха з недовірою через його відносини з курфюрстами. Зусилля Вацлава IV виявилися марними. У 1388 р. спалахнула т.зв. міська війна. Під час бойових дій князі розгромили основні сили Швабського та Рейнського союзів. Король скористався їхньою поразкою і на імперському зібранні в Егері було ухвалено рішення про заборону міських об'єднань. В імперії проголосили всезагальний ландфрід, а зростання суспільно-політичного впливу міст на довгий час було зупинено. В якості джерел залучено колекцію «Актів німецького рейхстагу», яка є однією з найбільш докладних публікацій документів з історії Священної Римської імперії доби Середньовіччя.

Ключові слова: Вацлав IV Люксембург, Священна Римська імперія, Чеське королівство, союзи німецьких міст, імперські міста, імперські зібрання, курфюрсти, церковний розкол.

Постановка проблеми. Наприкінці листопада 1378 р. помер німецький імператор і чеський король Карл IV Люксембург (1346 – 1378). Одноосібним правителем Священної Римської імперії та земель Чеської корони став його сімнадцятилітній син Вацлав IV (1378 – 1419). Він перебрав на себе відповідальність за монархію, яка лише до певної міри була єдиним державним утворенням. Надзвичайна мінливість зв'язків між різними регіонами й центральною владою перетворювала Священну Римську імперію на строкатий конгломерат міст і територіальних володінь, над якими формально існувала влада монарха [Haváček, 2008, s. 211]. Ще в середині XIII ст. в Німеччині стали створюватися військово-політичні регіональні об'єднання міст для протидії свавіллю феодалів. У 1254 р. міста, розташовані в басейні річки Рейн, уклали союз задля збереження миру та оборони торговельних зв'язків, до якого приєдналися навіть деякі князі. Його ядром стали такі міста, як Майнц, Оппенгейм і Вормс. Щоправда, вже 1257 р. цей Рейнський союз розпався. Але політична воля німецьких міст проявлялася й надалі, що створювало

неабиякі труднощі для проведення імперської політики [Vaníček, 2001a, s. 341].

У липні 1376 р. було організовано Швабський союз, який об'єднав 14 міст цього регіону (Ульм, Констанц, Равенсбург та ін.). Його поява стала реакцією на політику поборів і застав щодо імперських міст, яку здійснював Вацлавів батько – Карл IV Люксембург. Монарх проголосив цей союз протизаконним, адже ухвалена ним у 1356 р. Золота булла забороняла існування на території імперії будь-яких об'єднань міст. Однак 1377 р. міста Швабського союзу зуміли відстояти свої права в битві з військами графа Ебергарда II Вюртемберзького (1344 – 1392), яка відбулася під Ройтлінгеном [Брокгауз, 2010, с. 72.; Vaníček, 2001b, s. 388; Vischer, 1864, s. 22–24]¹. Тож врегулювання відносин імператорської влади з територіальними князями, німецькими містами та ридарством, існування якого підривало його й так непросте матеріальне становище, стало нагальною проблемою для Вацлава IV.

Історіографія питання. Тривалий час постать Вацлава IV не надто привертала увагу дослідників. Це

¹ Принагідно наголосимо, що Золота булла 1356 р., крім іншого, передбачала також процедуру обрання німецького короля й імператора колегією із семи виборців – курфюрстів: чотирьох світських (короля Чеського, маркграфа Бранденбурзького, герцога

Саксонського, пфальцграфа Рейнського) і трьох духовних (архієпископів Майнца, Кельна та Тріра). Див.: Брокгауз, 2010, с. 68–69.

можна пояснити тим, що життя й політична діяльність цього Люксембурга були дещо затьмарені учинами Яна Гуса та його ідейними поглядами, спрямованими на реформування церкви. Не останню роль відіграло й послаблення впливу Вацлава IV у Священній Римській імперії та в землях чеської корони, а також його відхід від гуситського руху. В результаті, абсолютно осторонь залишалася політична історія цієї епохи в ширшому європейському чи принаймні центрально-європейському контексті. Майже не акцентувалося на ролі Вацлава IV в політичних комбінаціях тогочасся, на його зусиллях зміцнити свої позиції у Священній Римській імперії. В німецькій історіографії цю лакуну намагався заповнити Теодор Лінднер (1843 – 1919) у двотомній праці «Історія Німецької імперії за короля Вацлава» [Lindner, 1875]. Виклад матеріалу охоплює події 1378 – 1400 рр., коли Вацлав IV перебував на німецькому троні.

У чеській історичній науці ХХ ст. діяльність Вацлава IV розглядається переважно на тлі гуситського революційного руху. Йдеться передусім про праці Вацлава Новотного (1869 – 1932) [Novotný, 1919; Ліхтей, 2021], Франтішка Бартоша (1889 – 1972) [Bartoš, 1947], Зденека Фіали (1922 – 1975) [Fiala, 1978], Їржі Спєвачека (1923 – 1996) [Spěváček, 1986]. На сучасному етапі складні й суперечливі події, пов'язані з релігійно-політичним протистоянням, яке наприкінці ХІV – на початку ХV ст. сколихнуло чеське суспільство та вплинуло на його подальший розвиток, продовжують перебувати в полі зору богемістів. Значну увагу вивченню цього періоду приділяють такі чеські вчені, як Ленка Бобкова [Bobková, 2003], Ярослав Чехура [Čechura, 2008], Петер Чорней [Čornej, 2000, 2010], Франтішек Шмагель [Šmahel, 2013] та ін.

Джерельною основою для підготовки наукової студії послужила колекція «Актив німецького рейхстагу», яка є однією з найбільш докладних публікацій документів з історії Священної Римської імперії доби Середньовіччя [DRTA I., 648 р.; DRTA II., 544 р.].

Мета дослідження – розглянути діяльність Вацлава IV Люксембурга, спрямовану на врегулювання відносин із імперськими містами та німецькими князями упродовж 1379 – 1389 рр., тобто в період першого десятиліття одноосібного правління короля. Реалізація поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**, а саме на основі наявної джерельної та історіографічної бази, охарактеризувати діяльність Вацлава IV, визначити його роль та вплив на врегулювання відносин із імперськими містами та німецькими князями.

Виклад основного матеріалу. З перших днів після смерті свого батька та аж до кінця 1278 р. Вацлав IV опинився в політичній ізоляції. Несподівана смерть Карла IV призвела до того, що всі курфюрсти подалися до своїх володінь, залишивши недосвідченого короля в гнітючому усамітненні. Лише місто Нюрнберг відрядило до Праги Фріца Тойфеля, відданого радника Карла IV. Саме він обговорив з Вацлавом IV актуальні питання політичного життя, які, на думку нюрнберзьких заможних містян, потрібно було вирішити якнайшвидше. Це передусім встановлення земського миру, що посприяло б зміцненню

подальшого господарського піднесення міста, яке процвітало завдяки жвавій транзитній торгівлі [Spěváček, 1986, s. 111–112]. Отже, на перших порах Вацлав IV намагався запровадити систему угод (ландфрідів) та налагодити зв'язки з імперськими містами на регіональному рівні.

Проте головна проблема на той момент полягала зовсім в іншому. Йшлося про швидке вирішення церковного розколу, яким, однак, імперські міста не надто переймалися та цікавилися, хоча їхні представники й очікували на рішення монарха щодо цієї ситуації. Зауважимо, що незадовго до смерті Карл IV переконав новообраного папу Урбана VI (1378 – 1389) переїхати з Авіньйона назад до Рима, бо хотів звільнити церкву від впливу на той час уже досить могутніх французьких королів. Проте частина кардиналів не погодилася з таким кроком і обрала в Авіньйоні папою Климента VII (1378 – 1394). Так стався церковний розкол, який завдав величезного удару престижу католицької церкви.

Питання папського двовладдя Вацлав IV вирішив обговорити на імперському зібранні, яке мало відбутися в січні 1379 р. в Нюрнберзі. Однак курфюрсти та представники імперських міст, які зібралися в Нюрнберзі, вирішили перенести засідання на 13 лютого 1379 р. і провести його у Франкфурті-на-Майні. Про таку ухвалу Вацлав IV повідомив у листі від 21 січня 1379 р., адресованому місту Страсбург [DRTA I., № 128, р. 231 – 232]. Того ж таки дня він підтвердив відновлення земського миру в регіоні Рейну [DRTA I., № 133, р. 243 – 244], а наступного – у Франконії й Баварії. Відтак у період з 23 лютого по 3 березня 1379 р. король видав низку митних постанов, пов'язаних із проголошенням земського миру [DRTA I., № 135–140, р. 245–251]. Утім задля подолання церковного розколу Вацлаву довелося відкласти свій план щодо «забезпечення миру і спокою у Священній Римській імперії» й проголошення всезагальної угоди (ландфрідів). У необхідності такого кроку юного короля зумів переконати рейнський пфальцграф і курфюрст Рупрехт I Старший (1329 – 1390), який на той час був вельми впливовим можновладцем [Hoensch, 2003, р. 160].

Відкритим залишається питання про причини відтермінування засідання імперського зібрання та перенесення його з Нюрнберга у Франкфурт-на-Майні. Так, Йорг Генш вважає, що таке рішення було обумовлене слабким представництвом учасників [Hoensch, 2003, р. 160]. Натомість Їржі Спєвачек схиляється до думки, що всі очікували на прибуття легата папи Урбана VI кардинала П'єтро Пілео да Прата, який у період з 1370 по 1387 роки був архієпископом Равенни. Римський папа відрядив його в імперію з метою заручитися остаточною підтримкою тамтешніх чільних можновладців [Spěváček, 1986, s. 113]. Щоправда, П'єтро Пілео да Прата затримався в чеських землях. На початку березня 1279 р. він урочисто вручив у Кутній Горі кардинальській капелюх уже колишньому празькому архієпископові Яну Очко з Влашмі (1364 – 1378) [Ottův slovník naučný, 1902, s. 613– 614; Spěváček, 1986, s. 114, 711].

Отже, імперське зібрання у Франкфурті-на-Майні розпочало свою роботу без папського легата. Попри

це, саме тут 27 лютого 1379 р. Вацлав IV разом із чотирма імперськими курфюрстами заснував спілку на підтримку папи Урбана VI. Як свідчить декларація, видана Вацлавом у формі двох обширних грамот, написаних німецькою й латинською мовами, він виступив проти Климента VII й підтримав Урбана VI. Одночасно з Вацлавом IV аналогічні документи оприлюднили також трірський архієпископ Куно (1362 – 1388), майнський архієпископ Людвіг (1374 – 1379), кельнський архієпископ Фрідріх III (1370 – 1414) і рейнський пфальцграф Рупрехт I Старший. Учасники союзу зобов'язалися докласти всіх зусиль, щоб зберегти відданість імперії папі римському та боронити його інтереси навіть збройнимим силами [DRTA I., № 129–131, р. 232–241]. Натомість курфюрсти зуміли домогтися різноманітних привілеїв, спрямованих на підтримку своєї територіальної політики, і прерогативи у сфері рейнських митних зборів [Hoensch, 2003, s. 160]. Король запросив приєднатися до союзу й інші імперські стани, які, однак, не проявили особливого завзяття. Декларацію Вацлава IV підтримало місто Майнц [DRTA I., № 132, р. 241–243].

На імперському зібранні у Франкфурті-на-Майні міста Швабського союзу намагалися домогтися визнання королем і князями свого об'єднання. Про це, зокрема, свідчить повідомлення магістрату міста Ульм очільникам Нордлінгена від 4 березня 1379 р. З нього довідуємося, що у Франкфурті-на-Майні зібралося багато могутніх осіб – курфюрстів, князів та інших вельмож. Тут були також присутні послы всіх рейнських міст. Коли ж представники Ульма висловили прагнення щодо визнання Швабського союзу, то король погодився лише поміркувати над цим питанням. Але невдовзі послы від Ульма довідалися, що грамота, яка узаконює об'єднання швабських міст, не буде скріплена королівською печаткою. До того ж усі князі й вельможі наполягали на неможливості визнати цей союз та радили монархові розчленувати та знищити його, у чому вони були готові надати всіляку допомогу. Якщо ж він цього не зробить, то перестане бути королем і правителем. Обурені таким ставленням князів, представники міст Швабського союзу вирішили зібратися в Ульмі й обміркувати шляхи й можливості подальшої боротьби задля досягнення мети [DRTA I., № 141, р. 251–252].

Спілка на підтримку Урбана VI постала саме тоді, коли авіньйонський папа Климент VII завдяки впливу Франції здобув нових прихильників на заході імперії та в регіоні нижнього Рейну. До них належав і зведений дядько короля – герцог люксембурзький, брабантський і лімбурзький Вацлав (1354 – 1383). На підтримку Климента VII відкрито висловився й моравський маркграф Прокоп (1375 – 1405), а трохи згодом – австрійський герцог Леопольд III Габсбург (1365 – 1386), який був майстром усіляких інтриг. Щоправда, невдовзі король Вацлав IV вирішив привернути Леопольда III Габсбурга на свій бік тим, що передав йому під заставу в сумі 40 000 золотих марок фогства у Верхній і Нижній Швабії, які були імперськими ленами [Dějiny Rakouska, 2002, s. 161–162; Hoensch, 2003, s. 160].

Розпочатий у Франкфурті-на-Майні процес

вирішення церковного розколу невдовзі зазнав невдачі через те, що у зв'язку з відсутністю короля (наприкінці березня 1379 р. він повернувся до Праги) неможливо було ухвалити жодне рішення. Це неабияк обурило рейнського пфальцграфа Рупрехта I Старшого, кельнського архієпископа Фрідріха III та трірського архієпископа Куно, які в липні 1379 р. стали вимагати, щоб король «задля потреб імперії прибув у Рейнський край» [Hoensch, 2003, s. 161]. Тоді ж вони з власної волі звернулися до міст Лютіха і Дортмунда з листами, в яких закликали визнати владу папи Урбана VI. Відповідь міста повинні були надіслати цим трьом курфюрстам, оминаючи Вацлава IV. На думку Їржі Спєвачека, такий крок Рупрехта I, Фрідріха III та Куно означає, що вони діяли не лише без короля, але й проти нього, а схожий зміст їхніх листів і період надсилання свідчить про те, що ця акція була заздалегідь підготовлена й однотайно координована [Spěváček, 1986, s. 126]. Невдовзі гнів цих можновладців лише посилювався. У листі від 11 січня 1380 р., який було написано в м. Обервезель, вони наполягали, щоб король до 4 березня прибув разом із кардиналом П'єтро Пілео да Прата у Прирейнський регіон та приділяв більшу увагу імперській політиці, або призначив вікарія для німецьких земель [Hoensch, 2003, s. 161].

Наприкінці лютого 1380 р. Вацлав IV з численною збройною дружиною та в супроводі кардинала-легата П'єтро Пілео да Прата вирушив до Нюрнберга. Звідти король зі своїм ескортом подався до Франкфурта-на-Майні. В середині квітня 1380 р. у цьому місті відбулося імперське зібрання, на якому Вацлав IV за посередництва П'єтро Пілео да Прата зумів врегулювати відносини між мейсенським маркграфом Людвігом, який упродовж 1374 – 1379 рр. був архієпископом у Майнці, та шпеерським єпископом Адольфом Нассау (1371–1379). Зауважимо, що Людвіг Мейсенський був чільним провідником політики Люксембургів, тоді як Адольф Нассау підтримував антипапу Климента VII й намагався узурпувати майнцьку архієпископську кафедру. В ході перемовин Вацлав IV та імперські стани визнали Адольфа Нассау архієпископом у Майнці (1379 – 1390), а Людвіг Мейсенський погодився очолити архієпископство в Магдебурзі (1381 – 1382), яке було не надто престижним бенефіцієм. При цьому, єдиною поступкою з боку Адольфа Нассау стало його зречення від Климента VII та визнання папи римського Урбана VI [Holinka, 1933, s. 42; Spěváček, 1986, s. 131–133; Hoensch, 2003, s. 161]. Як слушно наголошує Рудольф Голінка, привернення Адольфа Нассау на бік Урбана VI було справді вагомим кроком на шляху до зміцнення позицій римського папи в імперії. Водночас було очевидним, що для подальшої підтримки Урбана VI важливе значення має обов'язкова й обопільна згода всіх станів [Holinka, 1933, s. 49].

Перехід архієпископа Адольфа Нассау до табору прихильників Урбана VI спричинив миттєву офензиву з боку Климента VII. Очолити її він уповноважив свого союзника й політичного радника кардинала Вілема д'Егрефея (пом. 1401 р.), небожа колишнього папи Климента VI (1342 – 1352). Свою резиденцію Вілем д'Егрефей облаштував у місті Фрайбург-ім-Брайсгау

та з допомогою емісарів розгорнув кампанію на підтримку Климента VII головним чином у тих імперських містах, які дотримувалися нейтралітету і не висловили чітку позицію щодо церковного розколу [Spřeváček, 1986, s. 136].

Агітація емісарів Вілема д'Егрефея підвищила небезпеку приєднання імперських міст до табору прибічників Климента VII, а тому монархові потрібно було вживати відповідних заходів. Тож 27 квітня 1380 р. Вацлав IV з допомогою листів, надісланих з Франкфурта-на-Майні, знову апелював до деяких імперських міст, аби ті заявили про підтримку Урбана VI, обіцяючи їм захист від антипапи [DRTA I., № 157, р. 275–276]. Відтак питання щодо прихильності Урбанові VI розглядалися на імперських зібраннях, які відбулися в січні та лютому 1381 р. в Нюрнберзі. Зокрема, на імперському зібранні, яке було поспіхом скликане на початку лютого 1381 р., розглядалася надзвичайно насичена і складна для виконання програма подолання папської кризи. Про це довідуємося з грамот Вацлава IV від 4 лютого 1381 р., в яких він укотре намагався переконати німецьку знать та імперські міста бути відданими Урбанові VI [DRTA I., № 162–164, р. 282–285].

Поки Вацлав IV переймався питаннями церковного розколу та займався врегулюванням відносин між феодалами, активізували свою діяльність імперські міста й рицарство. Міський та рицарський стани робили спроби протистояти зростанню могутності князів. У 1381 р. з метою підтримки Франкфурта-на-Майні в його боротьбі з рицарською спілкою «Löwenbund» виник союз рейнських міст. Того ж таки року він зближився зі Швабським міським союзом [Vaníček, 2001b, s. 388]. Як відомо, Вацлав IV мав намір забезпечити всезагальний земський мир, а тому докладав зусиль, аби переконати територіальних князів, рицарство і міста щодо досягнення згоди. Так, 9 березня 1382 р. король зумів укласти земський мир з трьома духовними курфюрстами (архієпископами кельнським, майнцьким і трірським) та обома рейнськими пфальцграфами – Рупрехтом I Старшим та Рупрехтом Молодшим (1353 – 1398). До них мали приєднатися міста Вецлар, Фрідберг, Гельнгаузен, Кольмар, Мюльгаузен, Кайзерсберг, Мюнстер, Рошайм, Тюркгайм та Зальц. Цей мир було укладено на п'ять літ: до 24 червня 1387 р. [Spřeváček, 1986, s. 147].

Військова перевага Швабського і Рейнського союзу спонукала герцога Леопольда III Габсбурга (після того, як 9 квітня 1382 р. було досягнуто порозуміння між різними спільнотами знаті та містами) виступити посередником у справі укладення миру для південно-німецьких земель, проголошеного на два роки [Hoensch, 2003, s. 162].

За вказівкою Вацлава IV любецький єпископ Конрад III (1379 – 1386), який тривалий час був королівським протонотарієм, виробив проект всезагальної ландфрідної угоди. Відповідно до її положень, імперію належало розділити на чотири краї. Міста мали вийти з союзів і надалі об'єднуватися з більш бажаними партнерами. Угода передбачала створення в окремих краях виконавчих органів управління та існування імперського суду як

апеляційної інстанції. Однак 11 березня 1383 р. на імперському зібранні в Нюрнберзі запропонований королем проект схвалили тільки вища знать. Присутні тут представники міст відмовилися долучатися до таких регіональних союзів. Через це і земський мир на дванадцять років, який Вацлав IV проголосив своєю грамотою в Нюрнберзі, стосувався тільки чотирьох курфюрстів (окрім короля) та їхніх спільників із середовища єпископів і князів [DRTA I., № 205, р. 367 – 374; Hoensch, 2003, s. 162]. На цьому зібранні стало своєрідне Нюрнберзьке об'єднання імперських князів, яке підтримував король. Водночас досить об'ємна за змістом грамота Вацлава IV засвідчує, що ані монархові, ані курфюрстам і князям не вдалося подолати розбіжностей, які існували між ними та Рейнським і Швабським союзами, а отже, задекларований мир не міг бути дієвим.

Розпочалися перемовини, які зайняли чимало часу, і 26 липня 1384 р. на зібранні в Гейдельберзі обидві сторони уклали ландфрідну угоду, так званий Stallung. Вона передбачала інкорпорацію Нюрнберзького об'єднання імперських князів, а також Швабського і Рейнського міських союзів до земського миру на чотири роки, а точніше – до 17 травня 1388 р. [DRTA I., № 244–246, р. 436–448; Spřeváček, 1986, s. 176 – 177.]. Однак Вацлав IV угоду не підтримав, позаяк вона фактично визнавала існування міських союзів, заборонених Золотою буллою 1356 р. На період миру, який 5 листопада 1387 р. на імперському зібранні в Маргентгаймі було продовжено, передбачалася взаємна допомога при чотирьох нещасних випадках, що могли статися внаслідок порушення ландфріду: «грабунках, вбивствах, пожежах, безпідставній ненависті». Дослідник Йорг Генш стверджує, що ініціатором мирного врегулювання був рейнський пфальцграф Рупрехт I Старший, який, у результаті, зміцнив своє становище курфюрста та посилив вплив на імперську політику [Hoensch, 2003, s. 162].

Та попри укладення угоди в Гейдельберзі, конфлікт між князями та містянами тлів і надалі. Влітку 1385 р. Вацлав IV навіть налагодив контакти з об'єднаними швабськими комунами, яких тоді налічувалося тридцять вісім. Він обіцяв їм допомогу проти будь-якого наступу на міські свободи, права й володіння, оголосив про проведення грошової реформи та вжив заходів щодо погашення єврейських боргів [DRTA I., № 259–262, 267–271, р. 475–486, 492–497; Spřeváček, 1986, s. 180]. У середині серпня 1385 р. Вацлав IV зайняв жорстку позицію щодо австрійського герцога Леопольда III Габсбурга, який продовжував підтримувати антипапу Климента VII, відібрав від нього фогства у Швабії й оголосив йому війну. Дедалі очевидним ставало зростання напруги у відносинах між королем та прирейнськими курфюрстами, які в лютому 1384 р. навіть обговорювали конкретний план його скинення з німецького трону. Це спонукало Вацлава IV прискорити налагодження стосунків із містами Рейнського союзу. Ще 21 лютого 1385 р. було укладено угоду між Швабським і Рейнським союзами з одного боку та швейцарськими містами – з іншого, спрямовану на оборону проти територіальної експансії Леопольда III. Тож Леопольд III на чолі численних рицарів вирушив проти швейцарців. Але 9 липня

1386 р. у кривавій битві під Земпахом швейцарці розгромили військо Леопольда III, а сам він загинув [Krieger, 2003, s. 142–143].

У березні 1387 р. Вацлав IV вів перемовини з представниками швабських міст у Нюрнберзі, намагаючись заручитися підтримкою їхнього об'єднання. Тут король прагнув продемонструвати прихильну позицію щодо міських союзів. Як наслідок, 20 березня 1387 р. Вацлав IV видав грамоту, в якій підтвердив тридцять дев'яти містам союзу усі привілеї, надані ним чи його попередниками, та пообіцяв зберігати їхній імперський статус [DRTA I., № 302, p. 547–548]. Натомість присутні в Нюрнберзі представники тридцяти дев'яти міст Швабського союзу 21 березня 1387 р. зобов'язалися виступити проти кожного, хто намагатиметься позбавити короля німецького трону [DRTA I., № 303, p. 548–549].

Як відомо, 5 листопада 1387 р. на імперському зібранні в Маргентгаймі було продовжено мирну угоду. Та попри розпорядження короля про встановлення земського миру, конфлікт між міськими союзами й територіальними князями набував розмаху і в 1388 р. вилився у відкриту війну. Вона спустошувала великі території імперії й приносила лише лихо та страждання підданам як у селах, так і в містах. У ході бойових дій вюртемберзький граф Ебергард II Сварливий (1344–1392) у битві біля Дьоффінгена, яка відбулася 23 серпня 1388 р., розгромив зі своїми рицарями ополчення (близько 3000 вояків) швабських міст. Відтак 6 вересня 1388 р. пфальцграф Рупрехт I Старший у битві біля Вормса здобув перемогу над збройними силами Рейнського союзу [Hoensch, 2003, s. 163].

Виснаження обох сторін Вацлав IV вирішив використати на свою користь і після дуже непростих попередніх перемовин реалізував свій потужний проєкт імперського ландфрід. Грамотою від 1 травня 1389 р. він розпорядився розпустити міські союзи та проголосив завершення альянсу між правителем і об'єднанням імперських князів. Потім 5 травня 1389 р. на імперському зібранні в м. Егер (нині – м. Хеб у Чеській Республіці) Вацлав IV проголосив замість партикулярних угод всезагальний ландфрід, який мав тривати наступні 6 років. В кожному із семи нових країв, на які було поділено імперію, створювався спеціальний судовий орган, який складався з чотирьох

представників князів та міст. Він повинен був переслідувати й карати порушників ландфрід та миру. Очільником суду був королівський гейтман, який мав вирішальний голос. Крім того, було заборонено вважати містянами тих торговців, які проживали в передмістях (Pfalhbürger) [DRTA II., № 71–74, p. 156–172; Spřeváček, 1986, s. 194–195]. З утвердженням в імперії миру Вацлав IV після десятилітніх зусиль досяг мети, яку визначив як пріоритетну ще на своєму першому імперському зібранні в січні 1279 р. у Нюрнберзі.

Висновки. Після того, як Вацлав IV Люксембург перебрав усю повноту влади в Священній Римській імперії, то перед ним постало кілька проблем. Передусім належало владнати відносини з німецькими князями та імперськими містами. Як відомо, напруга між містами та вищими станами зростає, коли, за прикладом Швабського союзу міст, князі також стали об'єднуватися в асоціації. Така ситуація призводила до поглиблення конфронтації між містами й князями. У 1381 р. виник Рейнський союз міст. Це об'єднання відразу ж налагодило співпрацю зі Швабським міським союзом. На початку свого правління Вацлав IV ставився до міст прихильно. Але через різні обставини (як-от церковний розкол) він був змушений шукати порозуміння з курфюрстами і, таким чином, відсторонитися від вирішення питання міст. Король робив усе можливе, щоб запровадити всезагальний ландфрід. Однак самі князі не бажали зміцнення центральної влади, а міста ставилося до пропозицій монарха з недовірою через його відносини з курфюрстами. У 1383 р. на імперському зібранні в Нюрнберзі постало об'єднання князів, спрямоване проти міст. Невдовзі князі й міста уклали ландфрідну угоду, але Вацлав IV її не визнав. Водночас він працював над тим, щоб врегулювати відносини з містами й заручитися їх підтримкою в протистоянні з курфюрстами. Але всі його зусилля виявилися марними. У 1388 р. спалахнула т.зв. міська війна. Під час бойових дій князі розгромили основні сили Швабського та Рейнського союзів. Король скористався їхньою поразкою і на імперському зібранні в Егері було ухвалено рішення про заборону міських об'єднань. В імперії проголосили всезагальний ландфрід, а зростання суспільно-політичного впливу міст на довгий час було зупинено.

Список використаних джерел

- Bartoš, F. M., 1947. *Čechy v době Husově 1378 – 1415*, Praha, 515 s.
- Bobková, L., 2003. *Velké dějiny země Koruny české 1310 – 1402*, IV. a-b, Praha: Paseka, 694 s.
- Čechura, J., 2008. *České země v letech 1378 – 1437: Lucemburkové na českém trůně II*, 2. vyd., Praha: Libri, 438 s.
- Čornej, P., 2000. *Velké dějiny země Koruny české V 1402 – 1437*, Praha: Paseka, 790 s.
- Čornej, P., 2010. 30. 7. 1419 – První pražská defenestrace: Krvavá neděle uprostřed léta, Praha: Havran, 200 s.
- Dějiny Německa/ Helmut Müller ve spolupráci s Karlem Friedrichem Kriegerem, Hannou Vollrath a redakcí Meyers Lexikonu; [z německého originálu ... přeložili František Kubů ... et al.]*, 2004, 2, dopl. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 589 s.
- Dějiny Rakouska / Václav Veber ...*, 2002, [et al.], Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 734 s.
- Deutsche Reichstagsakten unter König Wenzel. Erste Abtheilung, 1376 – 1387* / herausgegeben von Julius Weizsäcker. 1867, München: Literarisch-Artistische Anstalt der J. G. Cotta'schen Buchhandlung, 648 p. (DRTA I).
- Deutsche Reichstagsakten unter König Wenzel. Zweite Abtheilung, 1388 – 1397* / herausgegeben von Julius Weizsäcker. 1874, München: Verlag von Rudolph Oldenbourg, 544 p. (DRTA II).
- Fiala, Z., 1978. *Předhusitské Čechy: český stát pod vládou Lucemburků 1310 – 1419*, 2., dopl. vyd., Praha: Svoboda, 421 s.
- Hlaváček, I., 2008. *Václav IV. Čestí králové / Marie Ryantová, Petr Vorel (ed.)*, Praha; Litomyšl: Paseka, 583 s.
- Hoensch, J.K., 2003. *Lucemburkové: pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308 – 1437*, Praha: Argo, 304 s.
- Holinka, R., 1933. *Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI: studie z dějin velikého schismatu západního*. Spisy filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě, č. XIV, Praha: Orbis, 147 s.

- Krieger, K.-F., 2003. *Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218 – 1291) do Fridricha III. (1415 – 1493)*, Praha: Argo, 254 s.
- Lindner, T., 1875. *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel*, Braunschweig: C. A. Schwetschke und Sohn, Erster Band, 436 s.
- Novotný, V. M., 1919. *Jan Hus – život a učení. Díl 1 Část 1. Život a dílo*, Praha: Nákladem Jana Leichtera, 505 s.
- Ottův slovník naučný*. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Osmnáctý díl. 1902, Navary-Oživnutí, Praha, 1066 s.
- Šmahel, Fr., 2013. *Jan Hus. Život a dílo*, Praha, Argo, 312 s.
- Spěvák, J., 1986. *Václav IV. 1361 – 1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha: Svoboda, 776 s.
- Vaniček, V., 2001a. *Rýnský městský svaz*. Encyklopedie dějin Německa. [Aut.]: Kostlán, Antonín - Moravcová, Dagmar - Vaniček, Vratislav, Praha: Ivo Železný, s. 341.
- Vaniček, V., 2001b. *Švábský městský svaz*. Encyklopedie dějin Německa. . [Aut.]: Kostlán, Antonín - Moravcová, Dagmar - Vaniček, Vratislav, Praha: Ivo Železný, s. 388.
- Vischer, W., 1861. *Geschichte des schwäbischen Städtebundes der Jahre 1376 – 1389*, Göttingen: Dieterich, 200 s.
- Брокгауз, Ф., 2010. *Історія Німеччини у світлинах / Пер. з нім., К.: Юніверс, 568 с.*
- Ліхтей, І. М., 2021. Життя й діяльність Яна Гуса та його послідовників в науковому доробку відомого чеського медієвіста Вацлава Новотного, *Славістична збірка*, вип. VI, с. 18–35.

References

- Bartoš, F. M., 1947. *Čechy v době Husově 1378 – 1415*, Praha, 515 s. (in Czech).
- Bobková, L., 2003. *Velké dějiny země Koruny české 1310 – 1402*, IV. a-b, Praha: Paseka, 694 s. (in Czech).
- Brockhaus, F., 2010. *Istoriia Nimechchyny u svitlynakh [History of Germany in pictures] / Pereklad z nimetskoi*, Kyiv: Yunivers, 568 s. (in Ukrainian).
- Čechura, J., 2008. *České země v letech 1378 – 1437: Lucemburkové na českém trůně II*, 2. vyd., Praha: Libri, 438 s. (in Czech).
- Čornej, P., 2000. *Velké dějiny země Koruny české V 1402 – 1437*, Praha: Paseka, 790 s. (in Czech).
- Čornej, P., 2010. *30. 7. 1419 – První pražská defenestrace: Krvavá neděle uprostřed léta*, Praha: Havran, 200 s. (in Czech).
- Dějiny Německa / Helmut Müller ve spolupráci s Karlem Friedrichem Kriegerem, Hannou Vollrath a redakcí Meyers Lexikonu; [z německého originálu ... přeložili František Kubů ... et al.]*, 2004, 2, dopl. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 589 s. (in Czech).
- Dějiny Rakouska / Václav Veber ...*, 2002, [et al.], Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 734 s. (in Czech).
- Deutsche Reichstagsakten unter König Wenzel. Erste Abtheilung, 1376 – 1387 / herausgegeben von Julius Weizsäcker*, 1867, München: Literarisch-Artistische Anstalt der J. G. Cotta'schen Buchhandlung, 648 p. (DRTA I). (in German).
- Deutsche Reichstagsakten unter König Wenzel. Zweite Abtheilung, 1388 – 1397 / herausgegeben von Julius Weizsäcker*, 1874, München: Verlag von Rudolph Oldenbourg, 544 p. (DRTA II). (in German).
- Fiala, Z., 1978. *Předhusitské Čechy: český stát pod vládou Lucemburků 1310 – 1419*, 2., dopl. vyd., Praha: Svoboda, 421 s. (in Czech).
- Hlaváček, I., 2008. *Václav IV. Čeští králové / Marie Ryantová, Petr Vorel (ed.)*, Praha; Litomyšl: Paseka, 583 s. (in Czech).
- Hoensch, J. K., 2003. *Lucemburkové: pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308 – 1437*, Praha: Argo, 304 s. (in Czech).
- Holinka, R., 1933. *Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI: studie z dějin velikého schismatu západního*. Spisy filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě, č. XIV, Praha: Orbis, 147 s. (in Czech).
- Krieger, K.-F., 2003. *Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218 – 1291) do Fridricha III. (1415 – 1493)*, Praha: Argo, 254 s. (in Czech).
- Likhtei, I. M., 2021. Zhyttia y dialnist Yana Husa ta yoho poslidovnykiv v naukovomu dorobku vidomoho cheskoho medievista Vatslava Novotnoho [Life and activities of Jan Hus and his followers in the scientific works of the famous Czech medievalist Vaclav Novotny], *Slavistychna zbirka*, vypusk VI, s. 18–35. (in Ukrainian).
- Lindner, T., 1875. *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel*. Braunschweig: C. A. Schwetschke und Sohn, Erster Band, 436 s. (in German).
- Novotný, V. M., 1919. *Jan Hus – život a učení. Díl 1 Část 1. Život a dílo*, Praha: Nákladem Jana Leichtera, 505 s. (in Czech).
- Ottův slovník naučný*. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Osmnáctý díl, 1902, Navary-Oživnutí, Praha, 1066 s. (in Czech).
- Šmahel, Fr., 2013. *Jan Hus. Život a dílo*, Praha, Argo 312 s. (in Czech).
- Spěvák, J., 1986. *Václav IV. 1361 – 1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha: Svoboda, 776 s. (in Czech).
- Vaniček, V., 2001a. *Rýnský městský svaz*. Encyklopedie dějin Německa, Praha: Ivo Železný, s. 341 (in Czech).
- Vaniček V., 2001b. *Švábský městský svaz*. Encyklopedie dějin Německa, Praha: Ivo Železný, s. 388. (in Czech).
- Vischer, W., 1861. *Geschichte des schwäbischen Städtebundes der Jahre 1376 – 1389*, Göttingen: Dieterich, 200 s. (in German).

Nataliia Kushtan

Post-graduate student of the Department of Ancient, Middle Ages and Premodern History of Ukraine, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

KING WENCESLAS IV OF LUXEMBOURG'S REGULATION OF RELATIONS WITH GERMAN PRINCE AND IMPERIAL CITIES IN 1379 – 1389

The article highlights the issue of the regulation of relations with German princes and imperial cities by Wenceslas IV Luxemburg in 1379 – 1389. The topicality of the work lies in the lack of coverage and growing public interest in King Wenceslas IV and the key events of the specified period and region. In the Czech historical science of the 20th century, the activities of the king are considered mainly against the background of the Hussite revolutionary movement, and his figure remains in the shadow of the person of Jan Hus. The Holy Roman Empire was a motley conglomerate of cities and territorial possessions over which the power of the monarch only formally existed, where alliances were concluded with

the aim of preserving peace and defence of trade relations, reducing levies and pledges. At first, Wenceslaus IV tried to introduce a system of agreements (landfrids) and establish ties with imperial cities at the regional level. The article also examines the issue of papal dual power, which Wenceslas IV decided to discuss at the imperial meeting, and the reasons for its postponement and transfer from Nuremberg to Frankfurt am Main. Due to various circumstances (such as ecclesiastical schism), the king was forced to seek an understanding with the electors and, thus, distance himself from solving the issue of cities. However, the princes themselves did not want to strengthen the central government, and the city treated the monarch's proposals with distrust because of his relations with the electors. Wenceslas IV's efforts were in vain. In 1388, the so-called urban warfare burst out. During the hostilities, the princes defeated the main forces of the Swabian and Rhine unions. The king took advantage of their defeat, and at the imperial meeting in Eger, a decision was made to ban urban associations. In the empire, a universal land freedom was declared, and the growth of social and political influence of cities was stopped for a long time. The collection of "Acts of the German Reichstag", which is one of the most detailed publications of documents on the history of the Holy Roman Empire of the Middle Ages, was used as a source.

Keywords: *Wenceslas IV Luxembourg, Holy Roman Empire, Czech Kingdom, unions of German cities, imperial cities, imperial congress, prince-electors, church schism.*